

Ar Krimināllikumu aizsargājamās kultūras vērtības (skaidrojums)

Ar grozījumiem Krimināllikumā, kas stājās spēkā 2021. gada 2. februārī (turpmāk – grozījumi Krimināllikumā), tika papildinātas un precizētas ar Krimināllikumu aizsargājamo kultūras vērtību definīcijas, kā arī noteikta kriminālatbildība par tādām nelikumīgām darbībām, par kurām līdz šim kriminālatbildība netika paredzēta.

Kriminālatbildība par nelikumīgām darbībām ar senlietām

Ar grozījumiem Krimināllikumā tika izdarīti grozījumi Krimināllikuma 229.¹ un 229.² pantā attiecībā uz **Latvijas Republikas aizsardzībā esošām senlietām, kuras neatrodas muzeja krājumā, vai citas valsts aizsardzībā esošām senlietām** (turpmāk – senlietas).

Likuma “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” (turpmāk – LPKPA) 2. panta trešā daļa noteic, kas ir senlietas, proti, senlietas ir cilvēka apzinātas darbības rezultātā radīti priekšmeti – artefakti (piemēram, rotaslietas, ieroči, darbarīki, iedzīves priekšmeti, keramikas izstrādājumi, monētas veselā vai fragmentārā veidā), kas atrasti zemē, virs zemes vai ūdenī. Savukārt LPKPA 7. panta ceturtais daļa noteic, ka **arheoloģiskās senvietās zemē, virs zemes vai ūdenī atrastas senlietas (ar datējumu līdz 17. gadsimtam ieskaitot) pieder valstij, un tās glabā publiskie muzeji**. Šis noteikums neattiecas uz senlietām, par kurām līdz 2013. gada 30. martam persona ir paziņojusi Nacionālajai kultūras mantojuma pārvaldei, kā arī uz senlietām, kuru likumīgu izcelsmi persona ir pierādījusi pēc 2013. gada 30. marta un saņēmusi par to Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes rakstveida apliecinājumu. Ar plānotajiem grozījumiem LPKPA paredzēts noteikt, ka 7. panta ceturtajā daļā noteiktās senlietas ir arī valsts aizsardzībā esošas.

Jānorāda, ka LPKPA 7. panta ceturtais daļas mērķis ir nodrošināt arheoloģiskās senvietās atrasto senlietu saglabāšanu kā Latvijas Republikas kultūras mantojumu, kā arī novērst šī mantojuma zudumu, kas visbiežāk izpaužas senlietu mērķtiecīgā meklēšanā arheoloģiskajās senvietās, nelikumīgu izrakumu veikšanā arheoloģiskās senvietās un arheoloģisko senlietu izpostīšanā, tostarp senkapu apgānīšanā, un šādi iegūtu senlietu nelikumīgā tirdzniecībā.

No minētā izriet, ka Latvijas Republikai pieder tikai tās senlietas, kuras iegūtas Latvijas Republikas arheoloģiskajās senvietās, kuras datētas ar 17. gadsimtu ieskaitot un attiecībā uz kurām persona, kuras valdījumā tās atrodas, nevar pierādīt to likumīgu izcelsmi.

Jaunajā regulējumā paredzētais noziedzīgā nodarījuma priekšmets – Latvijas Republikas aizsardzībā esoša senlieta, kura neatrodas muzeja krājumā, - ieviests, pamatojoties uz LPKPA 17. pantu, kurš noteic jaunatklāto kultūras pieminekļu (tajā skaitā senlietu) aizsardzības noteikumus. Saskaņā ar LPKPA 17. panta pirmo daļu, līdz jautājuma izlemšanai par objektu iekļaušanu valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā, tie atrodas valsts aizsardzībā, līdz ar to grozījumi Krimināllikuma 229.¹ pantā ieviesti, lai nodrošinātu **to senlietu aizsardzību, par kurām vēl nav pieņemts lēmums par to kultūrvēsturiskās vērtības noteikšanu un iekļaušanu muzeja krājumā.**

No visa iepriekš norādītā izriet, ka **Krimināllikums aizsargā senlietas, kuras atrastas Latvijas Republikas arheoloģiskās senvietās zemē, virs zemes vai ūdenī ar datējumu līdz 17. gadsimtam ieskaitot**. Līdz ar to nav pamatoti uzskatīt, ka senlieta, kas tikusi atrasta, piemēram, dārzā, mežā, bēniņos vai citā vietā, kas nav atzīta par arheoloģisku senvietu, būtu uzskatāma par nelikumīgi iegūtu Krimināllikuma izpratnē. Tāpat jānorāda, ka nedz Krimināllikums, nedz LPKPA neparedz senlietas atņemt to likumīgajiem īpašniekiem, bet skaidri noteikt valsts īpašumtiesības uz tām senlietām, kas atrastas arheoloģiskās senvietās un kuru likumīgais īpašnieks nav noskaidrojams.

Savukārt saskaņā ar LPKPA 7. panta ceturto daļu kopsakarībā ar LPKPA 17. panta otro daļu par objektiem, kuri atrasti zemē, virs zemes, ūdenī, būvēs vai to daļās un atliekās un kuriem varētu būt vēsturiska, zinātniska, mākslinieciska vai citāda kultūras vērtība, kā arī par to atrašanas vietu un apstākļiem atradējs nekavējoties, bet ne vēlāk kā piecu dienu laikā rakstveidā paziņo Nacionālajai kultūras mantojuma pārvaldei. **Līdz ar to neatkarīgi no tā, kur senlieta ir atrasta, tās atradējam ir pienākums par to paziņot Nacionālajai kultūras mantojuma pārvaldei.** Šā pienākuma neizpildes gadījumā personu var saukt pie LPKPA septītajā nodaļā „Administratīvie pārkāpumi kultūras pieminekļu aizsardzības jomā un kompetence administratīvo pārkāpumu procesā” paredzētās administratīvās atbildības.

Tāpat jānorāda, ka **kriminālatbildība par nelikumīgām darbībām ar valstij piederošām senlietām ir paredzēta jau kopš 2018. gada 1. janvāra**, proti, kriminālatbildība par valstij piederošu senlietu nelikumīgu iegūšanu, glabāšanu, pārvietošanu, pārsūtīšanu, atsavināšanu vai par to nelikumīgu izvešanu ārpus Latvijas Republikas. **Jaunajā regulējumā Krimināllikuma 229.¹ pants papildināts ar tādām sodāmām darbībām ar senlietām kā nelikumīgu ievēšanu Latvijā, kā arī iznīcināšanu un bojāšanu.**

Kriminālatbildība par nelikumīgām darbībām ar kultūras priekšmetiem un arhīvu dokumentiem

Tāpat kā par nelikumīgām darbībām ar senlietām, arī par nelikumīgām darbībām ar valsts aizsargājamiem kultūras pieminekļiem un arhīvu fondu dokumentiem kriminālatbildība bija noteikta jau iepriekš.

Ņemot vērā to, ka līdz šim nebija noteikta atbildība par nelikumīgām darbībām ar tādām kultūras vērtībām kā muzeja krājuma priekšmeti un bibliotēku īpaši aizsargājama krājuma dokumenti, kā arī atbildība nebija noteikta par citas valsts aizsardzībā esošiem kultūras priekšmetiem, tika veikti grozījumi arī Krimināllikuma 229. pantā, attiecībā uz noziedzīgā nodarījuma priekšmetu. Ar grozījumiem Krimināllikuma 229. pantā ir noteikts, ka kultūras priekšmets ir Latvijas Republikas vai citas valsts aizsardzībā esošs kultūras piemineklis, muzeja krājuma priekšmets vai īpaši aizsargājams bibliotēku krājuma dokuments.

Jaunajā regulējumā Krimināllikuma 229. pants papildināts ar tādām sodāmām darbībām ar kultūras priekšmetiem kā nelikumīga glabāšana, pārvietošana, pārsūtīšana, ievēšana Latvijā, ja ar to radīts būtisks kaitējums.

Savukārt attiecībā uz arhīvu dokumentiem tika veikti grozījumi Krimināllikuma 277. pantā, nosakot, ka noziedzīga nodarījuma priekšmets ir Latvijas Republikas vai citas valsts aizsardzībā esošs arhīva dokuments, dokuments ar arhīvisko vērtību vai šādu dokumentu aizstājošās kopijas. Noziedzīgā nodarījuma priekšmets precizēts atbilstoši spēkā esošajai Arhīvu likuma redakcijai, kā arī tas attiecināts arī uz citu valstu aizsardzībā esošiem arhīvu dokumentiem.

Jaunajā regulējumā Krimināllikuma 277. pants papildināts ar tādām sodāmām darbībām ar arhīvu dokumentiem kā nelikumīga atsavināšana, glabāšana, pārvietošana, pārsūtīšana un ievešana Latvijas Republikā, ja ar to radīts būtisks kaitējums valsts varai vai pārvaldības kārtībai vai ar likumu aizsargātām personas interesēm. Tādējādi paredzot vienādu atbildības apjomu attiecībā uz visām kultūras vērtībām.

Attiecībā uz Krimināllikumā aizsargājamiem kultūras priekšmetiem un arhīvu dokumentiem, norādām, ka to aizsardzības statusu noteic Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde, muzeji, Latvijas Nacionālā bibliotēka un Latvijas Nacionālais arhīvs. **Ja personas īpašumā vai valdījumā atrodas priekšmeti ar šādu statusu, tad uz tiem attiecas normatīvajos aktos noteiktie ierobežojumi, savukārt, ja šāds statuss nav noteikts, tad personai nevar iestāties atbildība par Krimināllikumā noteiktajām darbībām.**

Papildus informējam, ka Nacionālā kultūras mantojuma pārvalde ir izstrādājusi informatīvu materiālu plašākai sabiedrībai ["Kultūras priekšmetu nelikumīgas aprites novēršana"](#) par nelikumīgas mākslas un antikvāro priekšmetu aprites novēršanu kopā ar vadlīnijām uzticamības pārbaudei pie kultūras priekšmeta iegādes, kā arī informatīvo materiālu ["Kultūras priekšmetu nelikumīgas aprites novēršana"](#), kas paredzēts mākslas un antikvāro priekšmetu tirgus dalībniekiem, kurā iekļautas arī vadlīnijas darba kārtībai, iepērkot kultūras priekšmetus. Iekšlietu ministrijas Informācijas centrs ir izveidojis e-pakalpojumu, kas ir pieejams Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes tīmekļvietnē – ["Kultūras objekta statusa noteikšana"](#), kas nodrošina privātpersonu (piemēram, iedzīvotāju, nevalstisko organizāciju, reliģisko organizāciju) un publisko tiesību personu (valsts, pašvaldības vai citas atvasinātās publiskās personas, tiešās vai pastarpinātās valsts pārvaldes iestādes) iespēju pārliecināties par kultūras priekšmetu likumīgu izcelsmi pirms kultūras priekšmeta iegādes, kā arī paredz iespēju nosūtīt paziņojumu Latvijas Republikas Valsts policijai par kultūras objektu.

Informatīvo materiālu sagatavojusi Tieslietu ministrija sadarbībā ar Kultūras ministriju un Nacionālo kultūras mantojuma pārvaldi.